

ή πρό πάντων δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους εἶναι ἀνεπαρκὴς νὰ φέρῃ τὰ μέχρι τοῦδε κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἐπιβεβλημένα αὐτῷ βάρη καὶ τελειῶς ἀνίκανος νὰ ὑποστῇ οἰανδήποτε νέαν ἐπιβάρυνσιν, ἢ εὐστοχος ἐπίλυσις ζητημάτων, οἷα τὰ ἐργατικά, παρουσιάζει: μεγίστας δυσχερείας καὶ ὁ ἀδέξιός αὐτῶν χειρισμὸς δύναται ν' ἀγάγῃ εἰς καταστροφὴν ἀντὶ εἰς διόρθωσιν. Παρὰ τὰς δυσχερείας ταύτας τὰς ἐκ τῶν πραγμάτων, προσθέσθε καὶ τὰς ἐκ τῶν προσώπων, τὴν σωρείαν τῶν ἐπικρατουσῶν προλήψεων καὶ τὴν ἀντιδρῶσαν δύναμιν τῶν ποικίλων συμφερόντων, τὰ ὅποια θὰ καταστῇ ἀναγκαῖον νὰ θιχθῶσι: καὶ θὰ συλλάβητε τὴν δυσχέρειαν τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη νὰ συντρέξωσι πάντες οἱ θυνάμενοι διὰ τῶν φώτων αὐτῶν τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς καὶ δι' αὐτὸ ἐκφράζω ὑμῖν τὰ συγχαρητήριά μου διὰ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Ἑμετέρου Συνδέσμου.

Μετ' ἐξαιρέτου ὑπολήψεως
Δ η μ. Π. Γ ο ὑ ν α ρ η ς. > 1

Ἄλλὰ καὶ στὰ χρόνια 1910 - 1912, ὅπως μαθαίνομε ἀπὸ ὑπομνήματα ποὺ στείλανε στὴ Βουλὴ οἱ ὀργανωμένοι ἐργάτες τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Πειραιᾶ, οἱ συνθήκες ἐργασίας ἦταν οἱ ἴδιες, ὅπως καὶ στὴν περίοδο 1900 - 1906.

Τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἑργατικοῦ Κέντρου τῆς Ἀθήνας, ποὺ συντάχθηκε ἔπειτα ἀπὸ προσεχτικὴ ἔρευνα γιὰ τοὺς ὅρους ἐργασίας στοὺς διάφορους κλάδους τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς βιοτεχνίας καὶ ὑποβλήθηκε στὴ Διπλῆ Βουλὴ τὸ 1911, μαζί με ἄλλα, μᾶς δίνει ἀναλυτικὰ καὶ λεπτομερειακὰ καὶ τίς πρὸ κάτω ἀξιόλογες πληροφορίες :

ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

*
*

» Α'. Ἀρτοποιεῖα

» Ἡ βιομηχανία τοῦ ἄρτου μολονότι πρώτη βιομηχανία τῆς

1. Ὁ Γούναρης ὅμως, ὕστερα ἀπὸ τὸ 1914, δταν ἔγινε ἀρχηγὸς κόμματος καὶ πρωθυπουργός, ὅχι μόνο ξέχασε τὸ φιλεργατισμὸ του, ἀλλὰ ἐξελίχθηκε καὶ σὲ διώχτη τῆς ἐργατικῆς τάξης.

πρώτης ανάγκης και κυριωτάτης τροφής του λαού, λειτουργεί υπό συνθήκας όλωσδιόλου πρωτογενείς και άνθυγεινιάς, τόσον δια τὸ παραγόμενον προϊόν (ψωμί), καὶ ἐπομένως τὴν δημοσίαν υγείαν, ὅσον καὶ διὰ τοὺς ἐργάτας, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται εἰς τὰ ἀνά τὸ κράτος ἀρτοποιεῖα.

» Οἱ ζυμῶνται καὶ κλιβανιστὰι ἐργάται ἐργάζονται κατὰ κανόνα ἀνεξαίρετον τὴν νύκτα, πάντες δέ, πλην ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, διαιτῶνται νυχθημερὸν ἐντὸς τοῦ κλιβάνου (φούρνου), κοιμῶνται οἱ πλείστοι ἐπὶ τῶν σάκκων τῶν ἀλεύρων, ἔχοντες ὡς μόνον σκέπασμα κενοὺς σάκκους, ἀναπαύονται δέ, ὡς ἐπόμενον, ὑπὸ ἀθλίας συνθήκας, ὑποχρεωμένοι πρὸς τούτοις ν' ἀφυπνίζωνται κατὰ διαστήματα πρὸς ἐπίδλεψιν τῆς ζύμης ἢ τῶν κλιβανισθέντων (φουρμισθέντων) ἄρτων. Ἐὰ καταστήματα εἶναι στενόχωρα, ἀερίζονται ἀθλίως, πολλὰ δὲ ζυμωτήρια εἶναι ἐγκτεστημένα εἰς τὰ ὑπόγεια. Ἐνεκα δὲ τοῦ στενοῦ χώρου, ἀτελέστατα καὶ τὸ πλύσιμον τῶν ἐργατῶν γίνεται. Ἡ δὲ εἰς τοὺς ἐργάτας παρερχομένη παρὰ τοῦ ἐργοδότη τροφή εἶναι ἀνεπαρκεστάτη καὶ ἀθλία, τοιαύτη, ὥστε ὁ ἐργάτης ἀρτοποιός, ὁ παρασκευάζων τὸν ἄρτον τῶν ἄλλων νὰ πεινᾷ κατὰ σχῆμα ὀξύμων! . . . Αἱ ἐργασιακαὶ ὥραι διὰ τοὺς ἀρτοποιοὺς ἴφθάνουν πολλάκις μὲν τὰς 18, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰς 20, οὐδέποτε δὲ εἶναι ὀλιγώτεραι τῶν 16 . . . Τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἀρτεργατῶν εἶναι ἀνεπαρκέστατον, κυμαινόμενον ἀπὸ 2.50 — 3 δραχμᾶς. Ἡ πληρωμὴ γίνεται κατὰ μῆνα συνήθως . . . καθυστερήσεις γίνονται συχνότατα.

» Διὰ τὰς δοθηθαικὰς ὑπηρεσίας τῶν ἀρτοποιείων προσλαμβάνονται ὡς ὑπηρέται καὶ μαθητευόμενοι μείρακες 12 - 15 ἐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ υγεία φθείρεται προῶρως . . . προσθέτως ὑποχρεοῦνται νὰ μεταφέρουν ἐπ' ὤμου 10 καὶ 15 πολλάκις ὀκάδας ἄρτου πρὸς διαγομὴν εἰς τὰς οἰκίας τῶν καταναλωτῶν . . .

» Ἡ ἀεργία εἰς τὸν κλάδον τῶν ἀρτεργατῶν εἶναι κανὼν. Μέγας ἀριθμὸς αὐτῶν σῦρει τὴν ἀθλίαν του ὑπαρξίν εἰς τὰς ἀγυιάς, ζητῶν κάθε νύκτα καταφύγιον εἰς τοὺς διαφόρους κλιβάνους, Ἐνεκα ἐλλείψεως καταλυμάτων . . .

1. Ἐννοεῖ τοὺς ἀρτεργάτας.

» Β'. Βιομηχανία τοῦ βιβλίου καὶ τύπου

» Οἱ ἐργάται τῶν βιομηχανιῶν τούτων : στοιχειοθεταὶ τυπογράφοι, πιεστί, στοιχειοχῦται, λιθογράφοι, τσιγκογράφοι, βιβλιοδέται, ἀνερχόμενοι εἰς 1500 περίπου, κατὰ τὴν στατιστικὴν τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1907, ἐργάζονται ὑπὸ τὰς ἐπομένους συνθήκας :

» 1. Ὑ γ ι ε ν ἦ κ α ἰ ἀ σ φ ἄ λ ε ι α. Εἶναι γνωστὸν ὅτι διὰ τὴν τυπογραφικὴν τέχνην χρειάζεται διπλὴ ἐνέργεια, σωματικὴ καὶ πνευματικὴ, ἣτις ἐξαντλεῖ τὸν τυπογράφον ἐργάτην. Τὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα ἀπ' ἐτέρου, μετὰ τῶν ὁποίων οἱ τυπογράφοι διατελοῦν εἰς διαρκῆ καὶ ἀμεσον ἐπαφήν, συνιστάμενα ἐκ μολύβδου καὶ ἀντιμονίου, ἀμφοτέρων δηλητηριωδιστάτων οὐσιῶν, ἐπιδρῶσιν ἐπιβλαβῶς καὶ πολλάκις θανατηφόρως ἐπὶ τῆς ὑγείας τῶν τυπογράφων. Κρούσματα μολυβδίασεως καὶ δηλητηρίασεως δι' ἀντιμονίου καθημερινῶς σημειώνονται εἰς τὴν τάξιν των, τὴν ὁποίαν μαστίζει κυριολεκτικῶς ἡ ἀνθρωποφθόρος φυματίσις· ὠχροὶ καὶ κίτρινοι, ὀρθοὶ ἀπὸ πρωτὰς μέχρις ἐσπέρας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μέσα εἰς τρώγλας καὶ καταγῶγια, εἰς ἀτμοσφαῖραν ἀπόζουσαν κυριολεκτικῶς καὶ κεκορεσμένην ἀπὸ ἀέρια δηλητηριώδη, κακῶς δὲ διατιώμενοι, λόγῳ ἀθλίων συνθηκῶν περὶ τὴν πληρωμὴν, ἐξαντλούμενοι σωματικῶς καὶ διανοητικῶς, διεξάγουν κατ' ἐξοχὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐργατικὴν τάξιν ἀπεγνωσμένων τὸν πρὸς τὸν θάνατον ἀγῶνα.

» Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι, κατὰ στατιστικὴν τῆς ἡμετέρας Ἀλληλοβοηθητικῆς Ἀδελφότητος τῶν Τυπογράφων, ἐπὶ 650 ἐργατῶν τυπογράφων, ἐργαζομένων ἐν Ἀθήναις, ἀπεβίωσαν κατὰ τὴν τελευταίαν 15ετίαν : 75 ἐκ φυματίσεως τῶν πνευμόνων καὶ τοῦ λάρυγγος, 3 ἐξ ἀποπληξίας, 2 ἐξ ἄλλων νόσων καὶ 1 μόνον ἐκ γήρατος !

» Μέσα εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν πρωτεύουσιν τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου, μόλις ἀριθμοῦνται δύο ἢ τρία τυπογραφικὰ καταστήματα, λειτουργοῦντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὑπὸ τοὺς δροῦς τῆς ὑγιεινῆς. Τ' ἄλλα οὐδὲ τρώγλαι ἐπιτρέπεται νὰ ὀνομασθοῦν ὅπως εἶναι, σκοτεινά, ἀνήλια, ὑγρά, στενόχωρα, μηδὲ ἄκριζόμενα· μέσα εἰς αὐτὰ ἐργάζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ τυπογράφοι, διπλά-

οιοι τὸν ἀριθμὸν, ἀφ' ὅσους δύναται νὰ περιλάβῃ ἐκάστη τοιαύτη τρώγλη. Ἐνῶ ἡ ὑγιεινὴ ὑπαγορεύει τὴν ἐγκατάστασιν τῶν τυπογραφικῶν ἐργοστασίων εἰς οἰκήματα εὐάερα καὶ εὐρύχωρα, ὥστε οἱ ἐργάται νὰ εὐρίσκωνται εἰς ἀναλόγους ἀποστάσεις, καὶ τοιςυτοτρόπως ν' ἀναλογοῦν δι' ἕκαστον ἐξ αὐτῶν 10 κυβικὰ μέτρα ἀέρος κατ' ἐλάχιστον.

» 2. Ἐργασίμοι ὥραϊ — ἀνάπαυσις. Ὁ τυπογράφος ἐργάτης ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἐπαγγέλματος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐργάζεται ὀρθιος. Καθεὶς δύναται νὰ φαντασθῇ ποίας συνεπείας εἰμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἡ τοιαύτη ὀρθοστάσις ἀπὸ τῆς 7ης πρωΐνης ὥρας μέχρι τῆς 12ης καὶ ἀπὸ τῆς 1ης μετὰ μεσημβρίαν μέχρι τῆς 4ης πρωΐνης ὥρας, ὑπὸ τὸ ἐκνευρίζον φῶς, εἰς τὰ πλείεστα καταστήματα, τοῦ δυσόμομου καὶ θρωμεροῦ πετρελαίου. Ποικίλα νοσήματα, ὀφθαλμικά, νευρικά, ψυχικά, ἀρθρίτις, ποδάγρα, ρευματισμοί, ὀφθαλμοί εἶναι αἱ συνέπειαι τῆς τοιαύτης ἐργασίας. Οὐδαμῶς τοῦ κόσμου ἐργάζονται ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους 10 καὶ 12 ὥρας.

» 3. Ἡμερομίσθιον. Τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ ἐργάτου τυπογράφου ἐν Ἀθήναις κυμαίνεται ἀπὸ δρ. 3 50 ἕως δρ. 5,25, φθάνει δὲ καὶ εἰς 6 δρ. μόνον διὰ τοὺς ἐκτάκτους ἐργάτας νυκτός· εἰς δὲ τὰς ἐπαρχίας, πλὴν τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Βόλου, ἀπὸ δρ 1.75 ἕως 3. Ἡ πληρωμὴ γίνεται κάθε Σάββατον· διὰ μὲν τοὺς ἡμερησίους ἐργάτας ἀρχίζει μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐργασίας, παρατεινομένη πολλακίς ἐπὶ ὥραν ὀλην, διὰ δὲ τοὺς νυκτερινούς, δηλαδὴ τῶν πρωΐνων Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων γίνεται μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐργασίας, τὴν 4ην πρωΐνην ὥραν. Κατὰ τὸ διάστημα δὲ τῆς πληρωμῆς, παρατεινομένης συνήθως, εἰς τινα καταστήματα ἐκδιάζονται οἱ ἐργάται καὶ ἐργάζονται προσθέτως ἐπὶ ὥραν περίπου, στοιχειοθετοῦντες ὕλην διὰ τὸ φύλλον τῆς ἐπομένης. Πολλακίς δὲ καθυστεροῦνται ἡμερομίσθια ἐβδομάδων ὀλοκληρῶν.

» 4. Μαθητεὺς ὁμοιοί — ἀνήλικοι. Εὐνόητον εἶναι ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ὅσον νεώτερος εἰσέρχεται τις εἰς τὴν τυπογραφικὴν τέχνην, τόσον εὐκολώτερον προσβάλλεται ὑπὸ τῶν νοσημάτων, τὰ ὅποια μαστίζουσι τῶν τυπογράφων τὴν τάξιν. Εἶναι πολὺ φυσικόν, ὀργανισμοί, εὐρισκόμενοι ἐν τῇ διαπλάσει αὐτῶν καὶ ἐξαντλούμενοι ὑπὸ τῆς τοιαύτης ἐργασίας, νὰ προσβάλλωνται

ὕπὸ φυματιώσεως καὶ ἄλλων νοσημάτων. Ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, καὶ δὴ ἡ Γερμανία, ἔλαβον νομοθετικὴν πρόνοιαν περὶ τούτων.

» Ἔργον λοιπὸν ὑψίστης φιλανθρωπίας εἶναι νὰ κανονισθῇ διὰ νομοθετήματος ὡς κατώτατον ὄριον τὸ 16ον ἔτος τῆς ἡλικίας διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐκμάθουν τὴν τυπογραφικὴν. Οὕτω δὲν θὰ προσλαμβάνωνται μὲ γλίσχρον ἡμερομίσθιον ἀνήθοι παῖδες, φθειρόμενοι καὶ ἀφαιροῦντες τὴν ἐργασίαν τῶν ἐργατῶν.

» 5. Μ η χ α ν ή μ α τ α. Ἀπὸ τινος χρόνου εἰσῆχθησαν καὶ παρ' ἡμῖν ἡ στιχοτυπία καὶ ἡ στοιχειοχυτική. Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κλάδους τούτους γίνεται χρῆσις στοιχείων ἐκ μετάλλου τετηκότος· ὁ ἐργάτης δὲ χειριζόμενος τὰ στιχοτυπικὰ καὶ στοιχειοχυτικὰ μηχανήματα ἐργάζεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μεγάλης θερμοκρασίας καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἀτμοσφαίρας κεκορεσμένης ἀπὸ τοὺς δηλητηριώδεις ἀτμοὺς καὶ τὰς ἀναθυμιάσεις τοῦ ἀναλυομένου μετάλλου· εἶναι πρόδηλον ὅτι ὁ ἐργαζόμενος ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ταχέως ὑποκύπτει εἰς τὸ μοιραῖον τέλος.

» Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ὀρισθῇ διὰ τοὺς ἐργάτας τούτους ἐπιτάωρος ἐργασία, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο εἰς ἐκάστην μηχανὴν νὰ ἐργάζωνται δύο στιχοτύπκι κατ' ἐναλλαγὴν.

» 6. Ἀ ε ρ γ ο ι. Ἐνεκα τῆς εἰσαγωγῆς ἐν Ἀθήναις 18 τυπομηχανῶν, μέχρι σήμερον οἱ ἐργάται τῶν ἐφημερίδων περιωρίσθησαν κατὰ τὸ ἥμισυ, ὡς καὶ εἰς τὰ τυπογραφεῖα, ὅσα λειτουργοῦν διὰ τοιούτων μηχανημάτων, οὕτως ὥστε οἱ ἀκουσίως ἀεργοὶ ἀνέρχονται κατ' ἐκάστην εἰς 50 - 60· ἐκ τούτων ἐλάχιστοι προσλαμβάνονται ἐνίοτε ὡς ἑκτατοὶ εἰς τὰ διάφορα τυπογραφεῖα.

» Γ'. Καπνεργοστάσια

» Οἱ καπνεργάται, σιγαροποιοί, συσκευασταὶ καὶ λοιποὶ ἐργάται εἰς τὰ καπνεργοστάσια τοῦ Κράτους εἶναι 3.300 περίπου, κατὰ τὴν στατικὴν τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1907 καὶ τὰς πληροφορίες τῶν διαφόρων σωματείων τῶν καπνεργατῶν καὶ σιγαροποιωῶν.

» 1. Ἰ γ ι ε ι ν ή κ α ι ἀ σ φ ἄ λ ε ι α. Σχεδὸν ὅλα τὰ καπνεργοστάσια τοῦ Κράτους εἶναι ἐγκατεστημένα, ὡς γνωστόν, εἰς ἰδιωτικὰ καταστήματα ὑπ' ἐνοίκιον· ὑγρά, ἀνήλια, σκοτεινά, ὀρωμερὰ σχεδὸν ὅλα, μὴδὲ τοῦ τῶν Ἀθηναίων ἐξαιρουμένου, ἐστε-

ρημένα φωτός και άερισμού, με ξύλινα πατώματα, ύποσκάπτουν λαθραίως, άλλ' άσφαλώς την ύγείαν τών έργατών' οί καπνεργάται ένεκα τούτων ύπόκεινται εις πλείστα νοσήματα και ιδίως εις φυματίωσιν, από την όποιαν άποθνήσκει Ικανός αριθμός εκ τούτων κατ' έτος.

» Είναι ανάγκη τό Κράτος, προκειμένου νά προστατεύση την ύγείαν του έργάτου, ν' άρχιση από την προστασίαν της ύγείας τών έργατών τούτων, οί όποιοι μοχθοϋν ύπέρ τών δημοσίων προσόδων, άμέσως και ύπό την έποπτεϊαν δημοσίων ύπαλλήλων' τοϋτο δέ μόνον δια της οίκοδομής δημοσίων καπνεργοστασίων, εκτός τών πόλεων, πληρούντων όλους τούς δυνατούς όρους ύγεινής τών εργαζομένων εν αύτοις δύναται νά έπιτευχθή.

» 2. Έργάσιμοι ώραι — άνάπαυσις. Αί έργάσιμοι ώραι, λόγω του είδους της εργασίας και τών κινδύνων τούς όποιους παρουσιάζει, δέον νά είναι περιωρισμένα εις 8, εν τούτοις εις πολλά καπνεργοστάσια παρατείνονται μέχρι τών 10. Η Κυριακή άργία τηρείται κατά κανόνα εις τά καπνεργοστάσια.

» 3. Ημερομίσθιον. Τό ημερομίσθιον κατά μέσον όρον κυμαίνεται περί τάς δραχ. 2, μη έπαρκοϋν ούτε δια τάς πρωτίστας ανάγκας, τών οικογενειάρχων ιδίως.

» 4. Μαθητεύομενοι — άνήλικοι. Ακμθανομένων ύπ' όψιν τών κινδύνων, ένεκα της διαρκούς εισπνοής κόνεως καπνού κοιμένου, περιέχοντος νικοτίνην, και της πνιγηράς άτμοσφαίρας τών εργοστασίων, δέον ν' άπαγορευθή ή εισαγωγή άνηλικων, ως μαθητευομένων και δοθητικων εργατών, πρό της συμπληρώσεως του 15ου έτους της ήλικίας των, νά μη χορηγηται δέ εργασία τεχνίτου εις αύτούς πρό της συμπληρώσεως 5ετούς μαθητείας.

» 5. Μηχανήματα. Τό μέγα ζήτημα τό άπασχολοϋν τούς καπνεργάτας και σιγαροποιούς από όκταμήνου είναι ή εισαγωγή σιγαροποιητικων μηχανημάτων εν Έλλάδι. Πέντε τοιαύτα λειτουργοϋν έως σήμερα, εν εν Αθήναις, τρία εν Πειραιεί και εν εν Πύργω, ένεκα της εισαγωγής τών όποιων εργάται, άκματοι και οικογενειάρχαι οί πλείστοι, έρρίφθησαν άθρόοι εις τούς δρόμους, χωρίς πόρους ζωής, κατόπιν 10ετούς, 20ετούς και 30ετούς μάλιστα εργασίας.

» 6. Ἄεργοι. Οἱ ἄεργοι, ἕνεκεν ἑλλείψεως ἐργασίας καθ' ὅλον τὸ κράτος, ἀνέρχονται εἰς 500 περίπου σήμερον Διὰ τὴν βοήθειάν ποσὸν φρικτὰ ἐπέδρασαν εἰς τοὺς ὄρους τῆς ἐργασίας τὰ μηχανήματα αὐτά, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν ὅτι ἐντὸς ἑξ μηνῶν μόνον 35 ἐργάται σιγαροποιοί, ἐκ τῶν 750 τῶν Ἀθηνῶν, ἀνεχώρησαν εἰς Γερμανίαν καὶ Αἴγυπτον πρὸς εὐρεσίν ἐργασίας, ἐκ τῶν 119 δὲ ἐν Πύργῳ ἐργατῶν οἱ 75 εὐρίσκονται σήμερον χωρὶς ἐργασίας, συντηρούμενοι ἀπὸ τὸ ὑστέρημα τῶν συναδέλφων των.

» Ὡς εἶναι ἐπόμενον καὶ ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ζημίαν μεγίστην, ἕνεκα τῆς λειτουργίας τῶν μηχανημάτων τούτων, διότι, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἕκαστον μηχανήμα παράγει κατὰ μέσον ὄρον καθ' ἑκάστην 150.000 σιγαρέτα, ἔπεται ὅτι ἀφαιρεῖ τὴν ἐργασίαν 100 ἐργατῶν καθ' ἡμέραν, δηλαδή ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ κερδίζει ἐπὶ πλέον τῶν μέχρι τοῦδε κερδῶν τοῦ 200 περίπου δραχμῶν καθ' ἡμέραν, ἧτοι δρ. 60.000 ἐτησίως (ἀφαιρουμένων τῶν μὴ ἐργασίμων ἡμερῶν).

» Δ'. Χημικὰ καὶ ἀποστακτικὰ βιομηχανία

» Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ὑπάγονται οἱ ἐργάται ἐπιχειρήσεων παραγωγῆς ἀεριόφωτος, οἰνοπνευματοποιείων, οἰνοποιείων, ἐλαιουργείων, σαπωνοποιείων, ἐργοστασίων τσιμέντου, πυριτιδοποιείων, ἐργοστασίων χημικῶν καὶ ἐκρηκτικῶν ὑλῶν κλπ.

» 1. Ὑγιεινὴ καὶ ἀσφάλεια. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἐργοστασίων τούτων ὁ ἀερισμὸς εἶναι καλός, καὶ ἐπαρκεῖ τὸ ποσὸν ἀναπνευσίμου ἀέρος κατὰ ἐργάτην, διότι τὰ ἐργοστάσια ταῦτα, ἀνήκοντα εἰς ἐταιρείας ἢ κεφαλαιούχους μεγάλους, ἢ εἰδικούς, μελετώντας τὰ τῆς ὀργανώσεως ὁμοίων ἐργοστασίων εἰς ξένα κράτη, ἐκτίσθησαν εἰδικῶς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, ἐπὶ τῇ βάσει ἀρτίων ὑποδειγμάτων. Ἀτυχῶς ὅμως, ἕνεκα τῆς ἑλλείψεως νομοθετικῆς προνοίας καὶ διοικητικῆς ἐπιβλέψεως, οἱ ὄροι ἀσφαλείας τῶν ἐν τοῖς ἐργοστασίοις τούτοις ἐργαζομένων εἶναι δυσμενέστατοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ.

» Γνωστὸν εἶναι ὅτι πᾶσαι αἱ ἐργατικαὶ νομοθεσίαι τῶν ξένων κρατῶν προνοοῦν εἰδικῶς περὶ τῶν βιομηχανικῶν τούτων καταστημάτων, διαίρουσιν αὐτὰ κατὰ κλάσεις (établissements classés) καὶ τάσσουσιν εἰδικούς ὄρους ἐσωτερικῆς λειτουργίας, πρὸς ἀπο-

τροπήν τῶν συναφῶν μὲ τὰ εἶδη ταῦτα τῶν ἐπιχειρήσεων κινδύνων τοῦ ἐργαζομένου προσωπικοῦ (ἐκρήξεις) κλπ. Πρὸς ἡμῖν καμμία πρόνοια, καμμία μελέτη ἀκόμη περὶ τούτων διὰ τοῦτο καὶ τὰ δυστυχήματα εἶναι συχνότατα καὶ οἱ ἀκρωτηριασμοὶ συχνοί, καὶ οἱ θάνατοι ὄχι σπάνιοι.

» 2. Ἐργάσιμοι ὥραι — ἀνάπαυσις. Ὡς πρὸς τὰς ἀπόψεις αὐτὰς τὰ ἐργοστάσια ταῦτα λειτουργοῦν καλῶς, μολοντί αἱ ὥραι τῆς ἐργασίας ὑπερβαίνουν ἐνίοτε τὸ μέτρον, ἀπὸ 10 καὶ 12 ὥρας ἀποσχολοῦνται οἱ ἐργάται· ἐνθ' προκειμένου περὶ τοιοῦτου εἶδους βιομηχανιῶν, αἱ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἀπαιτοῦν καὶ εἰδικότητα καὶ μακρὰν μαθητείαν καὶ ἰδιάζουσιν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν, καὶ ἔντασιν ἐπομένως τῶν δικηνοητικῶν δυνάμεων, ἔνεκα τῶν ἐπιχειρηματιῶν κινδύνων, ἔπρεπε νὰ εἶναι περὶωρισμένοι αἱ ἐργάσιμοι ὥραι εἰς τὸ κοινῶς ἄλλοῦ καθωρισμένον ποσὸν τῶν 8.

» 3. Ἡμερομίσθισιν. Οἱ ὄροι τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τῆς πληρωμῆς αὐτοῦ εἶναι εὐνοϊκοί, σχετικῶς πρὸς ἄλλας ἐργασίας, αὐξάνει δὲ τὸ ποσὸν τοῦ ἡμερομισθίου κατὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀναλόγως τῆς πείρας καὶ τῆς παραγωγικότητος τῶν ἐργατῶν.

» 4. Μαθητευόμενοι — ἀνήλικοι. Οἱ ἀνήλικοι προσλαμβάνονται ὡς μαθητευόμενοι καὶ ἐργάται ἄμισθοι ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τινὰς τῶν βιομηχανιῶν τούτων. Ἐν τούτοις καὶ 12 ἐτῶν παιδία προσλαμβάνονται πρῶτως, πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῆς στοιχειώδους αὐτῶν ἐκπαιδεύσεως.

» 5. Μηχανήματα. Ὡς ἐκ τοῦ εἶδους τῶν ἐργασιῶν, οἱ ἐργάται χρησιμεύουν κυρίως ὡς ὄργανα μηχανημάτων, πλεῖστα τῶν ὁποίων ἀντικαθιστοῦν πολλοὺς βραχίονας ἀνθρωπίνους.

» 6. Ἄεργοι. Οἱ ἄεργοι εἶναι σπανιότεροι εἰς τὰ εἶδη ταῦτα, διότι αἱ μὲν ἐργασίαι αὐξάνουν διὰ τοῦ χρόνου, οἱ δὲ ἐργάται καθίστανται εἰδικώτεροι, καὶ ἐπομένως χρήσιμοι εἰς τοὺς ἐργοδότας

• » **Η΄. Βιομηχανίαι καὶ βιοτεχνίαι τῶν μετάλλων**

» Κατατάσσονται εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν οἱ ἐργάται σιδηρουργοί, χαλκουργοί, ὀρειχαλκουργοί, λευκοσιδηρουργοί, πλαστιγ-

γερικοί, καρφοβελονοποιοί, κατασκευασταί ἐργαλείων βιομηχανικών, γεωργικών κλπ.

» 1. Ἰ γ ι ε ι ν ἦ καὶ ἀ σ φ ἄ λ ε ι α. Οὐδεὶς ὄρος ὑγιεινῆς, οὐδεμία πρόνοια ὑπὲρ ἀσφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας καὶ τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητος τῶν ἐργατῶν τούτων ὑπάρχει. Καὶ εἰς ὑπερκόπωσιν ὑποβάλλονται οὗτοι καὶ κινδύνους, ἰδίως σωματικῶν βλαβῶν, ὑφίστανται, χωρὶς καμμίαν περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν πρόνοιαν.

» 2. Ἐ ρ γ ἄ σ ι μ ο ι ὥ ρ α ι — ἀ ν ἄ π α υ σ ι ς. Ἐπὶ 11 κατὰ κατώτατον ὄριον ἕως 14 πολλῶν ὥρας ἐργάζονται, μολονότι πλείστων ἐκ τούτων, ὅπως τῶν σιδηρουργῶν, ἡ ἐργασία εἶναι καταπονητικωτάτη. Διὰ τὴν μεσημβρινὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὸ πρόγευμα μᾶζι μόνις $\frac{1}{2}$ ὥρα ἢ $\frac{3}{4}$, τὸ πολὺ διατίθενται. Τῆς Κυριακῆς ἀργίας ὅμως ἡ ἀρχὴ τηρεῖται ἀπαράβιαστος ἀνέκαθεν.

» 3. Ἡ μ ε ρ ο μ ῖ σ θ ι ο ν. Εἶναι ἐξευτελιστικὸν διὰ τὴν μικρὰν σιδηροβιομηχανίαν καὶ τὴν χαλκουργικὴν· εἰς τὰς ἄλλας, καὶ ἰδίως τὰς μηχανικῆς φύσεως ἐργασίας καὶ τὰς ἐργασίας ἀκριβείας, εἶναι κάπως εὐνοϊκώτεροι οἱ ὄροι τοῦ ἡμερομισθίου. Οὕτως εἰς τὴν κλάσιν αὐτὴν πληρῶνεται ἡμερομισθιον 1.50 - 6 δραχ.

» 4. Μ α θ η τ ε υ ὄ μ ε ν ο ι — ἀ ν ἦ λ ι κ ο ι. Ἡ αὐτὴ κατὰστασις, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐργασίας παρουσιάζεται, καὶ ἐνταῦθα. Οἱ πατέρες, διαζόμενοι ἀπὸ τὰς οἰκογενειακὰς ἀνάγκας, ἀπουροῦν τὰ τέκνα των ἀπὸ τὸ σχολεῖον, ὅσον ἡμποροῦν ἐνωρίτερα, καὶ ἡ τὰ βάζουν σὲ τέχνη, διὰ νὰ κερδίζουν κάτι... Καὶ ἐνταῦθα δέον νὰ ὀριοθῆ ὡς κατώτατον ὄριον ἡλικίας τὸ 15ον.

» 5. Μ η χ α ν ἦ μ α τ α. Λειτουργοῦν ἤδη ποικίλου προορισμοῦ μηχανήματα, ἀπαραίτητα ἄλλως εἰς τὰς διαφόρους ἐργασίας τῆς κατηγορίας αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς φύσεως των.

» 6. Ἀ ε ρ γ ο ι. Ἐπάρχει πάντοτε μεγάλη παρακαταθήκη ἀκουσίων ἀέργων, ἰδίως εἰς τὴν σιδηροβιομηχανίαν· ἀφορμὴ τούτου εἶναι, πλὴν ἄλλων, ἡ εἰσαγωγὴ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγάλων ποσῶν ἀπλῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων, ἰδίως γεωργικῶν, μολονότι τοιαῦτα καὶ ἐν Πειραιεὶ καὶ ἐν Βόλῳ καὶ ἄλλου τοῦ Κράτους κατασκευάζονται μὲν τέλεια, ἔνεκεν ὅμως τοῦ μικροῦ ὅσμου τῶν εἰσαγομένων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, δὲν δύνανται ν' ἀνταγωνισθοῦν αὐτά.

» Θ'. Μεταλλεία — λατομεία — βρυχεία

» Κατά την στατιστικήν της επιθεωρήσεως τῶν μεταλλείων τοῦ Κράτους τοῦ ἔτους 1909, εἰς 44 μεταλλεία, μεταλλουργεῖα καὶ λατομεία, λειτουργοῦντα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀπασχολοῦνται ἐν ὄλῳ 11.274 ἐργάται, ἐξ ὧν ὑπογείως μὲν 5.040, ὑπαιθρίως δὲ 5.301 (ἐκ τούτων 399 εἶναι γυναῖκες).

» 1. Ἰ γ γ ι ε ι ν ἦ κ α ! ἀ σ φ α λ ε ι α. Αἱ μεταλλευτικαὶ ἐργασίαι, διεξαχόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ὑπογείους στοάς, ὑπὸ συνθήκας ὀλιγοβιόλου ἀνθυγεινιάς, πολλοὺς ἐργάτας ὀδηγοῦν εἰς τὸν Ἄδην κατ' ἔτος, τοὺς μὲν ἐξ ἀσφυξίας ἀποθνήσκοντες, τοὺς δὲ ὑπὸ χωμάτων καὶ λίθων ἐκ τῶν ὀροφῶν καταπιπτόντων φονευομένους.

» Αἱ ἔταιρειαί, εἰς τὸ συμφέρον αὐτῶν καὶ μόνον ἀποβλέπουσαι, δὲν φροντίζουσι διὰ τὴν συμφῶνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς τέχνης καὶ ἀσφαλείας κατασκευὴν τῶν ὑπονόμων, ἔνεκα δὲ τούτου ὁ δυστυχὴς ἐργάτης κάθε στιγμὴν βλέπει τὸν πέλεκυν τοῦ χάρου ἐπικρεμᾶμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του. Ἐν τούτοις ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἐλήφθη νομοθετικὴ μέριμνα διὰ τοῦ Νόμου ΒΩΜΑ' τοῦ 1901 « περὶ περιθάλψεως τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις καὶ μεταλλουργείοις παθόντων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν », ὅστις ἀποτελεῖ ἓνα τῶν τριῶν νόμων περὶ ἀσφαλείας ζωῆς ἐργατῶν ἐν Ἑλλάδι.

» Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Διονύσου κρατεῖ 2 % ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθίου τῶν ἐργατῶν τῆς ὡς ἀσφάλιστρα περιθάλψεως, ἀλλ' οὔτε νοσοκομεῖον συντηρεῖ, οὔτε φάρμακα παρέχει. Ἡ ἰδία ἔταιρεία διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν μαρμάρων ἔχει ἐν λειτουργίᾳ ἠλεκτροκίνητα μηχανήματα (μπίγες), δὲν ἔχει ὁμοίως μηχανικὸν διὰ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς λειτουργίας των καὶ τὴν πρόληψιν δυστυχημάτων, οὐδεμίαν δ' ἐπιθεώρησιν ἔγινε μέχρι τοῦδε τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους.

» Ἡ στατιστικὴ τῶν θυμάτων τῶν ἐργασιῶν τούτων κατὰ τὸ 1909 εἶναι ἡ ἑξῆς : Φονευθέντες 14, πληγωθέντες 174. Ἀναλογία δυστυχημάτων ἐπὶ 1000 ἐργατῶν ἡμερησίως : Θάνατοι : 1,490, τραύματα 3,764.

» 2. Ἐ ρ γ ά σ ι μ ο ι ὤ ρ α ι — ἀ ν ά π α υ σ ι ς. Αἱ ἐρ-

γάσιμοι ώραι εις τε τὰς ύπογειούς και τὰς επί τῆς επιφανείας ἐργασίας είναι συνήθως 10. Ἡ ἀνάπαυσις τῶν ἐργατῶν είναι ἀκωνόνιστος, ιδίως εις τὰ μικρὰ λατομεῖα.

» 3. Ἡ μ ε ρ ο μ ί σ θ ι ο ν. Τὸ ἡμερομίσθιον είναι ἀνεπαρκέστατον, κυμαινόμενον εις 1 - 1.50 δρ. διὰ τοὺς παῖδας, 2 - 2.60 διὰ τοὺς ἐνηλίκοις 3 - 3.60 διὰ τοὺς μινιδόρους. Ἡ πληρωμὴ γίνεται, τινῶν μὲν κατὰ 40 ἡμέρας, τῶν περισσοτέρων δὲ κατὰ 2 μῆνας, μὴ προκαταβαλλομένου ἀτυχῶς οὐδ' ἐλαχίστου ποσοῦ, ὡσὰν νὰ είναι δυνατὸν ὁ ἐργάτης μεταλλευτῆς νὰ ἐξοικονομῇ ἀλλοθεν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον· τούτου ἕνεκεν οἱ ἐργάται ἀναγκάζονται ν' ἀγοράζουσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα δι' ἑαυτοὺς και τὰς οἰκογενείας των ἐπὶ πιστώσει ἀπὸ διαφόρους παντοπώλας, οἷτινες εἰσπράττουσι πλέον τῶν 50% κέρδος. Ἐκτὸς τούτου πλειστοὶ, ἀν μὴ ὀλοὶ οἱ ἐργολάβοι, ἐπὶ τῇ προφάσει ζῆμιῶν, κατακρατοῦσι τὰ ἡμερομίσθια τῶν ἐργατῶν αὐθαίρετως. Εἰς πολλὰς ἐπιχειρήσεις, ὡς εις τὴν Ἀγγλικὴν Ἑταιρείαν Διονύσου, ἡ πληρωμὴ γίνεται κατὰ 50ῆμερον· ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἐργάται ὑποχρεώνονται νὰ προμηθεύωνται τρόφιμα ἐπὶ πιστώσει ἀπὸ τὸ ἐκεῖ παντοπωλεῖον, τὸ ὅποιον ἐνοικιάζει μὲ ὑπέρογκον ἐνοίκιον ἢ Ἑταιρεία, εἰσπράττουσα και 8% ἐπὶ τῆς καταναλώσεως.

» 4. Μ α θ η τ ε υ ὀ μ ε ν ο ι — ἀ ν ἡ λ ι κ ο ι. Προσλαμβάνονται τοιοῦτοι πολλοὶ δυστυχῶς, ἐργάζονται δὲ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις των, και οὕτω καταστρέφονται και γίνονται ἀσθενικοὶ και καχεκτικοί.

» 5. Μ η χ α ν ἡ μ α τ α. Εἰσῆχθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Λαυρίῳ κάμινοὶ τινες ἀμερικανικῆς κατασκευῆς, αἵτινες ἐλαττώνουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργατῶν κατὰ 10%.

» 6. Ἀ ε ρ ο ι. Ἡ κατάστασις τῶν ἡμερομισθίων, ἡ πληρωμὴ διὰ τῶν παντοπωλῶν και ἡ ἐλάττωσις τῶν ἐργασιῶν ἐν γένει ἔθεσαν εις ἀεργίαν πολλοὺς ἐργάτας, οἱ ὅποιοι περιφέρονται ἱκετεύοντες και ἐπαιτοῦντες ἐργασίαν.

» Ι'. Δερμάτων βιομηχανία

» Ἐνταῦθα περιλαμβάνεται ἡ βυρσοδεφικὴ, ἡ ὅποια είναι μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτάτας βιομηχανίας τοῦ τόπου, ἀκμάζουσα ἐν Ἀθῆ-

ναις και Σύμφ ιδίως, παρεπομένως δε αί συναφείς βιοτεχνίαι του δέρματος (έργαστήρια δερματίνων ειδών, ειδών ταξειδίου κλπ.).

» 1. Ὑ γ ι ε ι ν ή κ α ι ἀ σ φ ά λ ε ι α. Οί θροι τής υγιεινής των θυροδεφειών είναι φρικώδεις· αληθινά έργαστήρια θανάτου ήμποροϋν νά ονομασθοϋν τά έργοστάσια αϋτά· διότι μέσα εις αϋτά οί έργάται εισέρχονται άκμαίοι, σφριγηλοί, παιδρόι, και μετά τινα έτη εξέρχονται κυρτωμένοι, άσθενικοί, φθισιώντες. Αιτία τούτων είναι και τó είδος τής εργασίας και οί τεχνικοί θροι, υπό τούς όποιους οί έργοστασιάρχει έργάζονται, ακολουθοϋντες τās μεθόδους, τās όποιās ή παράδοσις κληροδοτεί από γενεάς εις γενεάν, άρκούμενοι δε εις τά κολοσσαία άλλως κέρδη, τά όποια άποκομίζουν εκ τής εργασίας, και μη μεριμνώντες περι καμμιας βελτιώσεως.

» Οί έργάται ύποχρεώνονται νά διημερεύουν βουτηγμένοι εις τά νερά, έντός των όποιων έπεξεργάζονται τά δέρματα, και είναι διαρκώς έκτεθειμένοι εις δολοφόνα ρεύματα άέρος, (άναγκαία διετήν εργασίαν), Ένεκα των όποιων ύφιστανται συχνάς προσβολάς πλευριτίδων ή πνευμονιών, αί όποια καταλήγουν πολλάκις εις φθισιν· έκτός τούτων τó ήμισυ και πλέον των εργατών πάσχει εκ χρονίων ρευματισμών Ένεκα τής ύγρασίας.

» * Ασφάλεια ζωής δια τούς έργάτας θυροδέφας δέν ύπάρχει, μολοντί τόσοι και τόσοι κίνδυνοι περιβάλλουν αϋτούς. Ὡς πρós τούς έργάτας των βιοτεχνιών του δέρματος, παρατηροϋμεν ότι οϋτοι έργάζονται συνήθως εις πνιγηρά διαμερίσματα, πατάρια, μεσοπατώματα ή ύπόγεια, σκοτεινά κατά κανόνα ή φωτιζόμενα δια τεχνητού φωτός ήμέραν και νύκτα.

» 2. Ἐ ρ γ ά σ ι μ ο ι ὤ ρ α ι — ά ν ά π α υ σ ι ς. Ἡ εργασία εις τά θυροδεφεία αρχίζει με τó λυκαυγές και τελειώνει όλίγον μετά τήν δύσιν του ήλιου, χορηγουμένης έν τῷ μεταξύ άναπαύσεως 1 - 1½. Ὡρας, έπομένως αί εργάσιμοι ώραι ποικίλλουν από 10 - 12. Ἡ Κυριακή άργία δέν τηρεΐται αϋστηρώς, διότι πολλοί έργάται ύποχρεώνονται από τούς έργοστασιάρχας νά προσέρχονται τήν Κυριακήν και νά εκτελοϋν άμισθί διαφόρους βοηθητικές εργασίας, ιδίως τήν μετατόπισιν των δερμάτων· πολλάκις δε κρατοϋνται πέραν των εργασίμων ώρων έργάται τινές, τās καθημερινάς, χάριν τοιούτων βοηθητικών και παρασκευαστικών εργασιών.

» 3. **Ἡμερομίσθιον.** Τὸ ἡμερομίσθιον ποικίλλει ἀπὸ δρ. 3 - 4.50, ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος τοῦ ἐργάτου, πληρώνονται δὲ κατὰ Σάββατον εἰς τὰ γραφεῖα τῶν ἐργοδοτῶν, κείμενα συνήθως μακρὰν τῶν ἐργοστασίων· ἡ πληρωμὴ, κατὰ κανόνα ἀπαρβίαστον, ἀρχίζει 1 ἢ 2 ὥρας μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐργασίας καὶ παρατείνεται συχνότατα μέχρι τῆς 10 ἢ 11 πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, τῶν ἐργατῶν ὑποχρεομένων ἐν τῷ μεταξὺ νὰ περιμένουν εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ σειρά των νὰ πληρωθοῦν. Κατ' ἔθιμον ἢ ἐπὶ πλεον τῶν ἐργασιμῶν ὥρων βοηθητικὴ ἐργασία καὶ ἡ ἐργασία τῆς Κυριακῆς, θεωρουμένη καὶ ὀνομαζομένη ἀγγαρεία, δὲν πληρώνεται ἰδιαιτέρως, μολονότι πολλάκις ἀποτελεῖ πλήρες ἡμερομίσθιον.

» Οἱ ὄροι τοῦ ἡμερομισθίου εἰς τὰς βιοτεχνίας τῶν δερμάτων εἶναι εὐνοϊκώτεροι.

» 4. **Μαθητεὺς ὁμινοὶ — ἀνήλικοι.** Οἱ ἐργάται δυσσοδέψαι, ἕνεκεν ἀνεπαρκείας τῶν μέσων πρὸς συντήρησίν των μὲ τὸ εὐτελὲς ἡμερομίσθιον, ἀναγκάζονται νὰ εἰσάγουν τὰ τέκνα των ἐκ τρυφερωτάτης ἡλικίας, καὶ δεκαετῆ πολλάκις, εἰς τὰ δυσσοδεψεῖα. Οἱ δὲ ἐργοδοταὶ εὐρίσκουν συμφέρουσαν τὴν πρόσληψιν τοιοῦτων ἀρχαρίων, διὰ τοὺς ὁποίους παρέχουν, ὡς εὐνόητον, ἐξευτελιστικὸν ἡμερομίσθιον 1 δραχμῆς ἢ καὶ κατώτερον, προσδεύοντες δὲ οὗτοι σιγὰ - σιγὰ καταλαμβάνουν τὰς θέσεις τῶν ἐνηλίκων ἐργατῶν, οἱ ὅποιοι ἀκολούθως ἀποβάλλονται τῆς ἐργασίας, ἐνῶ τῶν λοιπῶν ἀναδιβάζεται τὸ ἡμερομίσθιον.

» Ἡ στατιστικὴ τῶν ἐργατῶν δυσσοδεψῶν καθ' ἡλικίαν ἔχει σήμερον ὡς ἑξῆς: 50% ἡλικίας 10 - 20 ἐτῶν· 35% ἡλικίας 21 - 30 ἐτῶν· 10% ἡλικίας 31 - 40 ἐτῶν· καὶ 5% ἡλικίας 41 ἐτῶν καὶ ἄνω.

» 5. **Μηχανήματα.** Λειτουργοῦν τοιαῦτα εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἐργοστάσια· ἕκαστον τούτων ἀναπληρώνει τὴν ἐργασίαν 5 - 10 ἐργατῶν, ἡ δὲ κατασκευὴ των εἶναι τοιαύτη, ὥστε διαρκῆς κίνδυνος δυστυχημάτων καὶ ζωῆς επικρέμαται ἐπὶ τῶν ἀτυχῶν ἐργατῶν· οὐδεμία πρόνοια ἐλήφθη ἕως τώρα ἀπὸ τὰς ἀρχάς, οὔτε ἐπιθεώρησις ἔγινε ποτὲ καμμία ἐργοστασίου δυσσοδεψίας.

» 6. **Ἄεργοι.** Ἐνεκα πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, πολλοὶ ἄεργοι ἀπομένουν, καὶ μάλιστα κατὰ χρονικὰς περιόδους

τοῦ ἔτους, ὡς ἐκ τῶν ὄρων τῆς ἀγορᾶς (προσφορᾶς καὶ ζητήσεως δερμάτων). Ὅπως εἶναι φανερόν, καμμία ἀντίληψις δὲν ὑπάρχει ὑπὲρ τῶν ἀέργων τούτων. Πολλάκις παρατηρεῖται μετακίνησις ἐργατῶν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ὡς καὶ μετανάστευσις ἐξ Ἀνατολῆς εἰς Ἑλλάδα.

ΙΑ'. Κλωστήρια — ὕφαντήρια — πλεκτήρια

» Περιλαμβάνονται εἰς τὴν τάξιν αὐτὴν οἱ ἐργάται τῶν βαμβάκοκλωστηρίων, μεταξοκλωστηρίων, ὕφαντηρίων, πλεκτηρίων, φανελλοποιείων· τὸ πλεῖστον τῶν ἐργατῶν τούτων εἶναι γυναῖκες, ἀνήλικοι καὶ ἐνήλικοι· στατιστικῇ δὲν ὑπάρχει, ἐπομένως δὲν εἰξεύρομεν πόσαι ἐξ αὐτῶν εἶναι ἔγγαμοι.

» 1. Ὑ γ ι ε ι ν ῆ κ α ι ἀ σ φ ἄ λ ε ι α. Καὶ εἰς τὰς βιομηχανίας αὐτὰς δὲν ὑπάρχει καμμία ἐπίβλεψις ἐκ μέρους τῆς πολιτείας, ἐπομένως οἱ ὕγεινοί ὄροι καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν ἐργατῶν καὶ ἐργατίδων εἶναι ἀνατεθειμένα εἰς τὴν φιλαλληλίαν καὶ τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἀρχὰς τῶν ἐργοδοτῶν, οἱ ὅποιοι, μολονότι πολυτάλαντοι καὶ παχύτατα κέρδη ἀπὸ τῶν ἰδρώτα τῶν ἐργατῶν τῶν θησαυρίζοντες, δὲν ἐσκέφθησαν ποτὲ διὰ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων, τὰ ὅποια ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντά των, μόλις ἀποζῶντα οἰκτρῶς ἀπὸ τῆς ἡμερομίσθιον.

» Πρὸ ἔτους μάλιστα εἰς ἐργοστάσιον φανελλοποιίας κατηγγέλθη ὅτι ἐφονεύθη ὑπὸ μηχανήματος νεαρὰ ἐργάτρια, ἀλλὰ δὲν ἐγνώσθη τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τῆς δικτυκτικῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῶν αἰτίων τοῦ δυστυχήματος.

» 2. Ἐ ρ γ ἄ σ ι μ ο ι ὤ ρ α ι — ἀ ν ἄ π α υ σ ι ς. Αἱ ἐργασίμοι ὥραι κυμαίνονται ἀπὸ 10 ἕως 12, ἀναλόγως τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἐποχῶν. Ἀνάπαυσις χορηγεῖται μιᾶς περιόδου ὥρας διὰ τὸ πρόγευμα, ἡ δὲ Κυριακὴ ἀργία τηρεῖται καὶ πρὸ τῆς θεοπύσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ νόμου.

» 3. Ἡ μ ε ρ ο μ ῖ σ θ ι ο ν. Ποικίλλουν τὰ ἡμερομίσθια, εὐτελεῖ γενικῶς, καταβαλλόμενα κατὰ Σάββατον, μετὰ τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας· ἐκ τούτων εἰς πλεῖστα ἐργοστάσια κρατεῖται τὸ ἰσότιμον τῶν ἐξ ἀμελείας ὑπὸ τῶν ἐργατῶν ζημιῶν εἰς μηχανήματα ἢ προϊόντα τῶν ἐργοστασίων, διακανονίζεται δὲ τοῦτο, ὡς ἐπόμενον, αὐθαίρετως καὶ κυριαρχικῶς ὑπὸ τοῦ ἐργοδότη. Ἐπίσης καὶ

πρόστιμα επιβάλλονται, κατά τὸ πλεῖστον αὐθαίρετα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ταμείου τοῦ ἐργοστασίου κατὰ γενικὸν κανόνα.

» 4. **Μαθητευόμενοι** — **ἀνήλικοι**. Εἰς πολλὰ ἐργοστάσια ὑπὲρ τὰ 50 ἐπὶ 100, ἐνίοτε καὶ 80 ἐπὶ 100, οἱ ἐργάται εἶναι ἀνήλικοι. Συμβαίνει καὶ ἐδῶ ὅ,τι καὶ εἰς τὰς πλείστας τῶν βιομηχανικῶν ἐργασιῶν προτιμῶνται, ἕνεκα τοῦ μικροῦ ἡμερομισθίου, (φθάνοντος πολλάκις καὶ ἕως τὰ 30 λεπτά!) οἱ ἀνήλικοι ἐργάται ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἢ μαθητεία δ' αὐτῶν ὡς ἀρχαρίων παρατείνεται, μὴ αὐξανομένου ἀναλόγως καὶ τοῦ ἡμερομισθίου. συγχρόνως δὲ καὶ βαθμιαίως ἀποβάλλονται οἱ ὄριμοι ἐργάται, οἱ λαμβάνοντες σχετικῶς ἀνώτερον ἡμερομίσθιον.

» 5. **Μηχανήματα**. Αἱ βιομηχανίαι τῆς κλωστικῆς, βαμβακκοκλωστικῆς (Πειραιεύς, Σύρος) καὶ μεταξοκλωστικῆς (Σπάρτη, Καλάμαϊ) καὶ πλεκτικῆς (Ἀθήναι, Τρίπολις) λειτουργοῦν διὰ μηχανημάτων, ἀτμοκινήτων ἢ χειροκινήτων ἢ δὲ τῆς ὑφαντουργικῆς διαίρεται εἰς τρεῖς κατηγορίας: α) μεγάλην βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τὰ μηχανήματα κινοῦνται διὰ τεχνητῆς κινήτηρίου δυνάμεως, β) βιοτεχνίαν συστηματικὴν, μὲ ἐργαλειοῦς ποδοκινήτους πλέον τῶν 3 εἰς ἐκμισθωμένα καταστήματα (Καλάμαϊ, Ἀθήναι κλπ.) καὶ γ) οἰκοτεχνίαν, μὲ 1 - 2 συνήθως ἐργαλειοῦς χειροποδοκινήτους, καὶ ἐργάτας τὰ θήλαα μέλη τῆς οἰκογενείας ἢ καὶ 1 ἢ 2 μαθητευομένης (παντοῦ ἀνά τὴν Ἑλλάδα, ἰδίως εἰς Καλάμας, Τρίπολιν, Λεωνίδιον) τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν τὰ ἐργαστήρια εἶναι πολυάριθμα ἀνά τὸ Κράτος, ἢ δὲ παραγωγή των μεταξωτά, βαμβακερά καὶ μάλλινα ὑφάσματα καὶ τάπητες, παραδιδόμενα εἰς τὴν ἐγχώριον, συχνότατα δὲ εἰς τὴν στενότερα τοπικὴν κατανάλωσιν.

» 6. **Ἄεργοι**. Ἄριθμὸς ἀέργων ὑπάρχει πάντοτε εἰς τὰς βιομηχανικὰς πόλεις, ὅπου εἶναι συγκεντρωμένα ἐργοστάσια.»

Ἄφοῦ εἶδαμε ἀπὸ τὰ παραπάνω ἔγγραφα τίς συνθήκες δουλειᾶς τῶν ἐργατῶν στὰ ἐργοστάσια καὶ τὰ μεροκάματα ποῦ παίρνανε, ἄς δοῦμε τώρα σὲ ποιὰς πόλεις καὶ ποιοὶ ἐργάτες ἦταν συνδικαλιστικὰ ὀργανωμένοι. Ἀπὸ τίς πληροφορίες ποῦ μπόρεσα νὰ συγκεντρώσω, στὰ χρόνια 1910 - 1912 συνδικαλιστικὰς ὀργανώσεις σ' ὀλόκληρη τὴ χώρα ὑπῆρχαν οἱ πῶς κάτω :